

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА
«Екологія»**

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 101 Екологія
галузі знань 10 Природничі науки

ЗАТВЕРДЖЕНО
вченою радою ХДУ

Голова вченої ради ХДУ

(Володимир ОЛЕКСЕНКО)

(протокол № 12 від « 25 » 06 2020 р.)

Освітньо-професійна програма

вводиться в дію з « 06 » 07 2020 р.

Ректор Херсонського державного університету

(Олександр СПИВАКОВСЬКИЙ)

(наказ № _____ від « 06 » 07 2020 р.)

Херсон, 2020 р.

ПЕРЕДМОВА

Освітньо-професійна програма «Екологія» розроблена на базі Стандарту вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня, галузь знань 10 – «Природничі науки», спеціальність 101 – «Екологія» (затверджений і введений в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 04.10.2018 р. № 1076), робочою групою у складі:

- Сараненко Інна Іванівна**, *голова робочої групи*, кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри екології та географії, Херсонський державний університет;
- Пилипенко Ігор Олегович**, *заступник голови робочої групи*, доктор географічних наук, професор, декан факультету біології, географії і екології, Херсонський державний університет;
- Мальчикова Дар'я Сергіївна**, *член робочої групи*, доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри соціально-економічної географії, Херсонський державний університет;
- Давидов Олексій Віталійович**, *член робочої групи*, кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедри екології та географії, Херсонського державного університету;
- Охременко Ірина Вікторівна**, *член робочої групи*, кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри екології та географії, Херсонський державний університет;
- Омельченко Наталія В'ячеславівна**, *член робочої групи*, кандидат географічних наук, старший викладач, заступник декана з навчальної роботи та практики, Херсонський державний університет;
- Кундельчук Оксана Петрівна**, *член робочої групи*, кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри екології та географії, Херсонський державний університет;
- Приймак Вікторія Вікторівна**, *член робочої групи*, кандидат сільськогосподарських наук, доцент, доцент кафедри екології та географії, Херсонський державний університет;
- Молікевич Роман Сергійович**, *член робочої групи*, кандидат географічних наук, доцент кафедри соціально-економічної географії, Херсонський державний університет;
- Танська Марина Євгенівна**, *член робочої групи*, студентка 3 курсу, спеціальності 101 «Екологія», Херсонський державний університет;
- Гуменюк Анастасія Володимирівна**, *член робочої групи*, студентка 2 курсу, спеціальності «Екологія», секретар студентської ради факультету біології, географії та екології, Херсонський державний університет.

Ця освітньо-професійна програма не може бути повністю або частково відтворена, тиражована та розповсюджена без дозволу Херсонського державного університету.

Рецензії-відгуки зовнішніх стейкхолдерів:

1. Машкова Ольга Вікторівна – кандидат географічних наук, президент громадського об'єднання «Екологічний вибір».
2. Шевченко Наталія Ігорівна – начальник відділу Оцінки впливу на довкілля, поводження з відходами, та стратегічної екологічної оцінки, Департаменту енергетики та екології, Херсонської обласної державної адміністрації, випускник спеціальності 101 Екологія, Херсонського державного університету.

1. Профіль освітньо-професійної програми «Екологія» зі спеціальності 101Екологія

1 – Загальна інформація	
Повна назва закладу вищої освіти та структурного підрозділу	Херсонський державний університет, факультет біології, географії і екології, кафедра екології та географії
Ступінь вищої освіти та назва кваліфікації мовою оригіналу	Бакалавр з екології, організатор природокористування
Офіційна назва освітньої програми	Освітньо-професійна програма «Екологія», першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Тип диплому та обсяг освітньої програми	Диплом бакалавра, одиничний, 240 кредитів ЄКТС, термін навчання 3 роки 10 місяців
Наявність акредитації	Сертифікат про акредитацію Серія НД № 2288938 До 1 липня 2026 р.
Цикл / рівень	НРК України – 6 рівень, EQ-EHEA – перший цикл, EQFLLL – 6 рівень
Передумови	повна загальна середня освіта; ступінь «молодшого бакалавра» (освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» за умов фахового вступного випробування
Мова (и) викладання	Українська
Термін дії освітньої програми	2 роки
Інтернет адреса постійного розміщення опису освітньої програми	http://www.kspu.edu/About/Faculty/Faculty_of_biolog_geograf_ecol/ChairEcologyGeography.aspx
2 – Мета освітньо-професійної програми	
Формування у здобувачів вищої освіти комплексу знань, умінь та навичок для застосування в професійній діяльності у сфері екології, охорони довкілля та збалансованого природокористування.	
3 – Характеристика освітньо-професійної програми	
Предметна область (галузь знань,	10 Природничі науки 101Екологія

спеціальність, спеціалізація)	
Орієнтація освітньої програми	Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра має прикладний характер; структура програми передбачає динамічне, інтегративне та інтерактивне навчання. Програма пропонує комплексний підхід до здійснення діяльності в сфері виробництва і менеджменту та реалізує це через навчання та практичну підготовку. Дисципліни та модулі, включені в програму орієнтовані на актуальні напрями, в рамках яких можлива подальша професійна кар'єра здобувача.
Основний фокус освітньої програми та спеціалізації	Основним фокусом освітньо-професійної програми є підготовка висококваліфікованих кадрів, які б мали глибокі міцні знання для виконання професійних завдань та обов'язків виробничого, інноваційного характеру в галузі Природничої науки. Програма дозволяє всебічно вивчити специфіку сфери екологічного виробництва та менеджменту, робити акцент на здобутті навичок та знань у сфері екологічного контролю і аудиту, а також заповідної справи, що передбачає визначену зайнятість, можливість подальшого навчання та кар'єрного зростання
Особливості програми	Програма дає можливість отримання подвійного диплому в рамках діючих угод про співпрацю університету з провідними зарубіжними освітніми закладами, стажування на підприємствах, в організаціях. Освітньо-професійна програма узгоджена із програмою реалізації міжнародного проекту Tempus Project 543681-TEMPUS-1-2013-1-DE-TEMPUS-JPHES
4 – Придатність випускників до працевлаштування та подальшого навчання	
Придатність до працевлаштування	3211 Лаборанти в галузі біологічних досліджень 3119 Технік еколог; 3439 Організатор природокористування; 3439 Асистент фахівця з міського та районного планування; 3439 Стажист дослідник; 3449 Інспектор державний; 3449 Інспектор з охорони природи; 3449 Інспектор з охорони природно-заповідного фонду; 3449 Інспектор з використання водних ресурсів; 3449 Інспектор державний з техногенного та екологічного нагляду.
Подальше навчання	Можливість навчання за програми: 8 рівня НРК, другого циклу FQ-ЕНЕА та 8 рівня EQF-LLL.
5 – Викладання та оцінювання	
Викладання та навчання	Студенто-центроване навчання, самонавчання, проблемно-орієнтоване навчання, практика із використанням загально- та спеціально-наукових методів (просторового аналізу, економічних, соціологічних). Комбінація лекцій, практичних занять, розв'язування ситуаційних завдань, тренінгів, кейсів, виконання проектів, дослідницьких робіт
Оцінювання	Усне та письмове опитування; тестовий контроль; презентація екологічних робіт; захист кваліфікаційної роботи; заліки, екзамени. Оцінювання відбувається за національною шкалою (відмінно, добре, задовільно, незадовільно, а також зараховано, не зараховано), 100-бальною та шкалою ЕКТС (А, В, С, D, E, F, FX). Оцінювання здобувачів вищої освіти є послідовним, прозорим та проводиться відповідно до встановлених процедур
6 – Програмні компетентності	
Інтегральна	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та вирішувати

компетентність	практичні проблеми у сфері екології, охорони довкілля і збалансованого природокористування, або у процесі навчання, що передбачає застосування основних теорій та методів наук про довкілля, та характеризуються комплексністю і невизначеністю умов.
Загальні компетентності (ЗК)	<p>ЗК01. Знання та розуміння предметної області та професійної діяльності.</p> <p>ЗК02. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.</p> <p>ЗК03. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.</p> <p>ЗК04. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.</p> <p>ЗК05. Здатність спілкуватися іноземною мовою.</p> <p>ЗК06. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).</p> <p>ЗК07. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.</p> <p>ЗК08. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.</p> <p>ЗК09. Здатність працювати в команді</p> <p>ЗК10. Навички міжособистісної взаємодії.</p> <p>ЗК11. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.</p> <p>ЗК12. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.</p> <p>ЗК13. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.</p>
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності	<p>ФК 1. Знання та розуміння теоретичних основ екології, охорони довкілля та збалансованого природокористування.</p> <p>ФК 2. Здатність до критичного осмислення основних теорій, методів та принципів природничих наук.</p> <p>ФК 3. Розуміння основних теоретичних положень, концепцій та принципів математичних та соціально-економічних наук.</p> <p>ФК 4. Знання сучасних досягнень національного та міжнародного екологічного законодавства.</p> <p>ФК 5. Здатність до оцінки впливу процесів техногенезу на стан навколишнього середовища та виявлення екологічних ризиків, пов'язаних з виробничою діяльністю.</p> <p>ФК 6. Здатність до використання основних принципів та складових екологічного управління.</p> <p>ФК 7. Здатність проводити екологічний моніторинг та оцінювати поточний стан навколишнього середовища.</p> <p>ФК 8. Здатність обґрунтовувати необхідність та розробляти заходи, спрямовані на збереження ландшафтно-біологічного різноманіття та формування екологічної мережі.</p> <p>ФК 9. Здатність до участі в розробці системи управління та поведіння з відходами виробництва та споживання.</p> <p>ФК 10. Здатність до використання сучасних інформаційних ресурсів для екологічних досліджень.</p> <p>ФК 11. Здатність інформувати громадськість про стан екологічної безпеки</p>

	<p>та збалансованого природокористування.</p> <p>ФК 12. Здатність до опанування міжнародного та вітчизняного досвіду вирішення регіональних та транскордонних екологічних проблем.</p> <p>ФК 13. Здатність до участі в управлінні природоохоронними діями та/або екологічними проектами.</p>
7 – Програмні результати	
<p>Програмні результати навчання</p>	<p>ПР01. Демонструвати розуміння основних принципів управління природоохоронними діями та/або екологічними проектами.</p> <p>ПР02. Розуміти основні екологічні закони, правила та принципи охорони довкілля та природокористування.</p> <p>ПР03. Розуміти основні концепції, теоретичні та практичні проблеми в галузі природничих наук, що необхідні для аналізу і прийняття рішень в сфері екології, охорони довкілля та оптимального природокористування.</p> <p>ПР04. Використовувати принципи управління, на яких базується система екологічної безпеки.</p> <p>ПР05. Знати концептуальні основи моніторингу та нормування антропогенного навантаження на довкілля.</p> <p>ПР06. Виявляти фактори, що визначають формування ландшафтно-біологічного різноманіття.</p> <p>ПР07. Розв'язувати проблеми у сфері захисту навколишнього середовища із застосуванням загальноприйнятих та/або стандартних підходів та міжнародного і вітчизняного досвіду.</p> <p>ПР08. Уміти проводити пошук інформації з використанням відповідних джерел для прийняття обґрунтованих рішень.</p> <p>ПР09. Демонструвати навички оцінювання непередбачуваних екологічних проблем і обдуманого вибору шляхів їх вирішення.</p> <p>ПР10. Уміти застосовувати програмні засоби, ГІС-технології та ресурси Інтернету для інформаційного забезпечення екологічних досліджень.</p> <p>ПР11. Уміти прогнозувати вплив технологічних процесів та виробництва на навколишнє середовище.</p> <p>ПР12. Брати участь у розробці та реалізації проектів, направлених на оптимальне управління та поводження з виробничими та муніципальними відходами.</p> <p>ПР13. Уміти формувати ефективні комунікаційні стратегії з метою донесення ідей, проблем, рішень та власного досвіду в сфері екології.</p> <p>ПР14. Уміти доносити результати діяльності до професійної аудиторії та широкого загалу, робити презентації та повідомлення.</p> <p>ПР15. Уміти пояснювати соціальні, економічні та політичні наслідки впровадження екологічних проектів.</p> <p>ПР16. Вибирати оптимальну стратегію проведення громадських слухань щодо проблем та формування територій природно-заповідного фонду та екологічної мережі.</p> <p>ПР17. Усвідомлювати відповідальність за ефективність та наслідки реалізації комплексних природоохоронних заходів.</p> <p>ПР18. Поєднувати навички самостійної та командної роботи задля отримання результату з акцентом на професійну сумлінність та відповідальність за прийняття рішень.</p> <p>ПР19. Підвищувати професійний рівень шляхом продовження освіти та самоосвіти.</p>

	<p>ПР20. Уміти формувати запити та визначати дії, що забезпечують виконання норм і вимог екологічного законодавства.</p> <p>ПР21. Уміти обирати оптимальні методи та інструментальні засоби для проведення досліджень, збору та обробки даних.</p> <p>ПР22. Брати участь у розробці проектів і практичних рекомендацій щодо збереження довкілля.</p> <p>ПР23. Демонструвати навички впровадження природоохоронних заходів та проектів.</p> <p>ПР24. Розуміти і реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності вільного демократичного суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.</p> <p>ПР25. Зберігати та примножувати досягнення і цінності суспільства на основі розуміння місця предметної області у загальній системі знань, використовувати різні види та форми рухової активності для ведення здорового способу життя.</p>
8 – Ресурсне забезпечення реалізації програми	
Кадрове забезпечення	<p>Освітній процес забезпечують 10 докторів наук, професорів; 2 доктори наук, доценти; 21 кандидат наук, доценти; 2 кандидати наук, старших викладачів, 1 старший викладач, 4 викладача;</p> <p>До реалізації програми залучаються науково-педагогічні працівники університету з науковими ступенями та/або вченими званнями, а також висококваліфіковані спеціалісти.</p> <p>З метою підвищення фахового рівня всі науково-педагогічні працівники один раз на п'ять років проходять стажування</p>
Матеріально-технічне забезпечення	<p>Виконання програм навчальних дисциплін у повному обсязі забезпечується матеріально-технічним оснащенням кабінетів і лабораторій, основний перелік яких включає: кабінет безпеки життєдіяльності та охорони праці, кабінети комп'ютерної техніки, спеціалізовані навчально-тренінгові лабораторії та кабінети, що створюють умови для набуття студентами спеціальних компетентностей зі спеціальності 101 Екологія</p>
Інформаційне та навчально-методичне забезпечення	<ul style="list-style-type: none"> - офіційний сайт ХДУ: http://www.kspu.edu/About.aspx?lang=uk; - точки бездротового доступу Інтернет; - наукова бібліотека, читальні зали; - Херсонський віртуальний університет http://dls.ksu.kherson.ua/dls/Default.aspx?l=1; - система дистанційного навчання «KSU Online»; - електронна бібліотека http://elibrary.kspu.edu/; - навчально-методичні комплекси дисциплін; - програми практик
9 – Академічна мобільність	
Національна кредитна мобільність	Підготовка бакалаврів за кредитно-трансферною системою. Обсяг одного кредиту 30 годин
Міжнародна кредитна мобільність	Взаємозамінність залікових кредитів, участь у програмі подвійного дипломування та закордонного стажування (за наявності відповідних угод)
Навчання іноземних здобувачів вищої освіти	У межах ліцензованого обсягу спеціальності та попередньої мовленнєвої підготовки

2. Перелік компонент освітньо-професійної програми та їх логічна послідовність

2.2. Перелік компонент ОП

Код н/д	Компоненти освітньої програми (навчальні дисципліни, курсові (роботи), практики, атестація)	Кількість кредитів	Форма контролю
1	2	3	4
1.Обов'язкові компоненти ОК			
ОК 1	Практична філософія	5	екзамен
ОК 2	Історія України та української культури	3	диф. залік
ОК 3	Українська мова (за професійним спрямуванням)	3	диф. залік
ОК.4	Іноземна мова	5	диф. залік
ОК 5	Безпека життєдіяльності (безпека життєдіяльності, основи охорони праці та цивільний захист) та екологічна безпека	3	диф. залік
ОК 6	Фізичне виховання	3	диф. залік
ОК 7	Загальна геологія	6	диф. залік
ОК 8	Метеорологія і кліматологія	5	екзамен
ОК 9	Картографія з основами топографії	4,5	диф. залік
ОК 10	Геоінформаційні системи і технології	4	диф. залік
ОК 11	Еволюція геосфер Землі	3	екзамен
ОК 12	Вступ до фаху	4	екзамен
ОК 13	Вища математика	3	диф. залік
ОК 14	Фізика з основами геофізики	3	диф. залік
ОК 15	Хімія з основами біогеохімії	3,5	диф. залік
ОК 16	Загальна екологія (та неоекологія)	7	екзамен
ОК 17	Екологія рослин з основами ботаніки	3,5	диф. залік
ОК 18	Екологія тварин з основами зоології	3,5	диф. залік
ОК 19	Загальна гідрологія та океанологія	4	екзамен
ОК 20	Ландшафтна екологія	4	диф. залік
ОК 21	Географія ґрунтів з основами ґрунтознавство	4	диф. залік
ОК 22	Дистанційне зондування Землі	4	екзамен
ОК 23	Екологія міських систем	5	екзамен
ОК 24	Соціальна екологія	3	диф. залік
ОК 25	Академічна доброчесність	3	диф. залік
ОК 26	Фізична географія України	6	екзамен
ОК 27	Моніторинг довкілля	3,5	диф. залік
ОК 28	Моделювання та прогнозування стану довкілля	3,5	диф. залік
ОК 29	Екологічна безпека	5	екзамен
ОК 30	Економіка природокористування	3	екзамен
ОК 31	Природоохоронне законодавство та екологічне право	4	диф. залік
ОК 32	Утилізація та рекуперація відходів	3	диф. залік
ОК 33	Управління природоохоронною діяльністю та заповідна справа	4,5	екзамен
ОК 34	Економічна та соціальна географія України	6	екзамен
ОК 35	Техноекологія	3,5	екзамен
ОК 36	Оцінка впливу на довкілля	3,5	екзамен
ОК 37	Організація екологічного управління	3	диф. залік
ОК 38	Нормування антропогенного навантаження на природне середовище	3	диф. залік

ОК 39	Курсові роботи з фахових дисциплін	3	диф. залік
ОК 40	Навчальна практика	9	диф. залік
ОК 41	Виробнича практика	9	диф. залік
ОК 42	Переддипломна практика	4,5	диф. залік
ОК 43	Атестація здобувачів вищої освіти	4,5	захист
Загальний обсяг обов'язкових компонент:		180	
2. Вибіркові компоненти ВК			
ВК 1	Дисципліна вільного вибору студента 1	4	диф. залік
ВК 2	Дисципліна вільного вибору студента 2	3	диф. залік
ВК 3	Дисципліна вільного вибору студента 3	3	диф. залік
ВК 4	Дисципліна вільного вибору студента 4	5	диф. залік
ВК 5	Дисципліна вільного вибору студента 5	5	диф. залік
ВК 6	Дисципліна вільного вибору студента 6	5	диф. залік
ВК 7	Дисципліна вільного вибору студента 7	5	диф. залік
ВК 8	Дисципліна вільного вибору студента 8	5	диф. залік
ВК 9	Дисципліна вільного вибору студента 9	5	диф. залік
ВК 10	Дисципліна вільного вибору студента 10	5	диф. залік
ВК 11	Дисципліна вільного вибору студента 11	5	диф. залік
ВК 12	Дисципліна вільного вибору студента 12	5	диф. залік
ВК 13	Дисципліна вільного вибору студента 13	5	диф. залік
Загальний обсяг вибірових компонент:		60,0	
ЗАГАЛЬНИЙ ОБСЯГ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ		240	

Дисципліна вільного вибору студента 1: Основи власного бізнесу; Соціологія праці; Соціологія особистості; Психологія ділового спілкування; Політичні студії; Україна в Європі і світі; Історія світової культури; Економіка природокористування; Європейські стандарти захисту прав людини; Правописна компетентність сучасного фахівця.

Дисципліна вільного вибору студента 4: Палеоекологія; Біогеографія

Дисципліна вільного вибору студента 5: Основи екологічного аудиту; Рациональне використання природних ресурсів

Дисципліна вільного вибору студента 2: за електронним каталогом на віртуальному сайті ХДУ;

Дисципліна вільного вибору студента 8: Екологічний інжинерінг; Екологічні проблеми Причорномор'я;

Дисципліна вільного вибору студента 6: Екологічний аудит територій; Міжнародні екологічні організації.

Дисципліна вільного вибору студента 9: Екологічна геоморфологія; Екологія людини;

Дисципліна вільного вибору студента 7: Екологічний менеджмент; Природа Херсонської області та її охорона.

Дисципліна вільного вибору студента 3: за електронним каталогом на віртуальному сайті ХДУ.

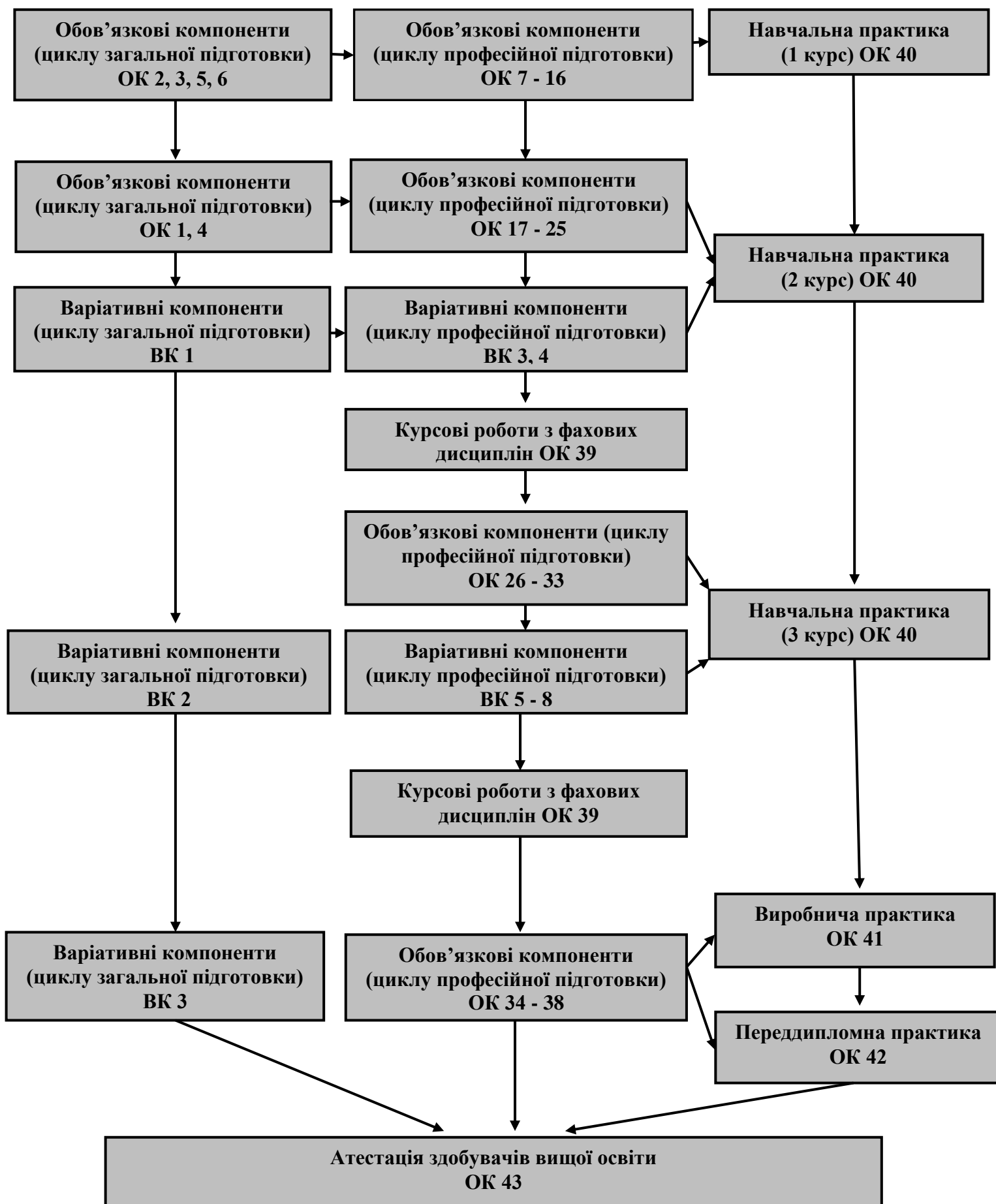
Дисципліна вільного вибору студента 10: Охорона вод та атмосферного повітря; Основи екологічного світогляду.

Дисципліна вільного вибору студента 11: Екологічний маркетинг; Методика організації польових досліджень

Дисципліна вільного вибору студента 12: Охорона ґрунтів та земних надр; Екологічна мережа України

Дисципліна вільного вибору студента 13: Транскордонне екологічне співробітництво; Теорія і практика формування екологічної культури

2.2. Структурно-логічна схема освітньо-професійної програми

3. Форма атестації здобувачів першого (бакалаврського) ступеня вищої освіти

Атестація здобувачів першого (бакалаврського) ступеня вищої освіти за освітньо-професійною програмою «Екологія» зі спеціальності 101 Екологія проходить у формі публічного захисту кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота передбачає розв'язання складної спеціалізованої задачі та/або практичної проблеми у сфері екології, охорони довкілля, збалансованого природокористування і сталого розвитку, що характеризується комплексністю та невизначеністю умов, потребує застосування теоретичних положень і методів наук про довкілля.

Кваліфікаційна робота має бути перевірена на плагіат.

Кваліфікаційна робота має бути розміщена на сайті закладу вищої освіти або його структурному підрозділу, або у репозитарії закладу вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Національний класифікатор України: «Класифікатор видів економічної діяльності» ДК 009:2010 [Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>];
2. Національний класифікатор України: «Класифікатор професій» ДК 003:2010 [Режим доступу: <http://www.dk003.com/>];
3. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 01.06.2017 р. № 600 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 21.12.2017 р. № 1648);
4. Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації [Режим доступу: http://ihed.org.ua/images/doc/04_2016_rozroblennya_osv_program_2014_tempusoffice.pdf];
5. Національний освітній глосарій: вища освіта [Режим доступу: http://ihed.org.ua/images/doc/04_2016_glossariy_Visha_osvita_2014_tempusoffice.pdf];
6. Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні: інформаційно-аналітичний огляд [Режим доступу: http://ihed.org.ua/images/doc/04_2016_Rozvitok_sistemi_zabesp_yakosti_VO_UA_2015.pdf];
7. Європейська кредитна трансферна накопичувальна система: Довідник користувача [Режим доступу: http://ihed.org.ua/images/doc/04_2016_ECTS_User_Guide-2015_Ukrainian.pdf];
8. EQF-LLL – European Qualifications Framework for Lifelong Learning [Режим доступу: http://ec.europa.eu/ploteus/sites/eac-efq/files/brochexp_en.pdf];
9. QF-EHEA – Qualification Framework of the European Higher Education Area [Режим доступу: <http://www.ehea.info/article-details.aspx?ArticleId=67>];
10. Рашкевич Ю.М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти [Режим доступу: <file:///D:/User/Dell/Downloads/BolonskyiProcessNewParadigmHE.pdf>];
11. TUNING (для ознайомлення зі спеціальними (фаховими) компетентностями та прикладами стандартів [Режим доступу: <http://www.unideusto.org/tuningeu/>];
12. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі (ESG) [Режим доступу: http://ihed.org.ua/images/doc/04_2016_ESG_2015.pdf];

13. International Standard Classification of Education (ISCED 2011): UNESCO Institute for Statistics [Режим доступу: <http://www.uis.unesco.org/education/documents/isced-2011-en.pdf>];
14. ISCED Fields of Education and Training 2013 ISCED-F 2013: UNESCO Institute for Statistics [Режим доступу: <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/isced-fields-of-education-training-2013.pdf>];
15. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» [Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п>];
16. Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII «Про вищу освіту» [Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>];
17. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 266 «Про затвердження переліку галузей знань та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» [Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-п>];
18. Закон України від 05.09.2017 р. «Про освіту» [Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>].